

آثار نبوغ و هنر ایران در قلب کشورهای مترقی جهان

(۵)

کتابهای خطی و مصور از مکتب نقاشی مغول تا آثار هنری آقارضای عباسی کاشانی (در موزه متروپولیتن نیویورک)

وسختی چند درباره شخصیت این استاد بلندپایه هنر ایران

حسن نراقی

نسخه‌های گرانبها و کم‌نظیر کتب فارسی که در این مجموعه مشاهده میشود خود فی‌حد ذاته کتابخانه زیبا و پربارشی را بوجود آورده که از نظر شناسائی فرهنگ و هنر ایران و آشنائی با سیر تاریخی و تحولات فکری این سرزمین کانونی فیاض و بسیار گرانبه و آموزنده بشمار میرود.

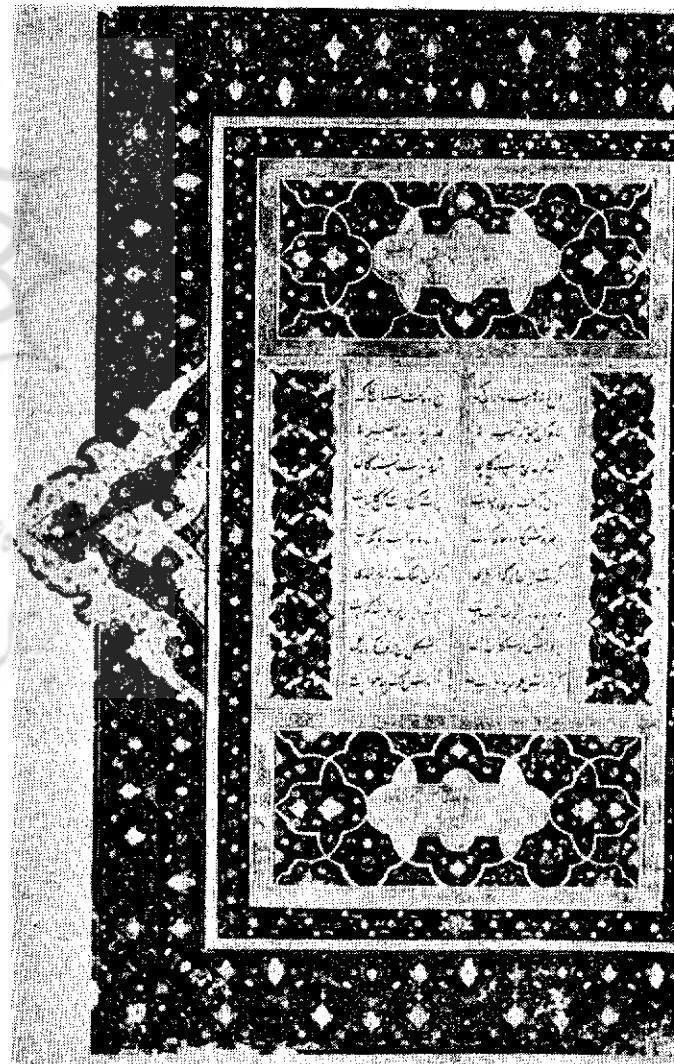
از آنجمله برای شناختن نقاشان و خوشنویسان خطوط گوناگون و تذهیب‌کاران و مکتب‌های متعدد نقاشی از عهد مغول تا قاجاریه نیز ماخذ بسیار معتبر و سودمندی را دربردارد. بطوریکه با قطع و یقین میتوان گفت هر گاه از طرف کارشناسان علاقمند و فنی و دانشمندان با صلاحیت ایرانی در فرد فرد آنها دقت کامل و غور و بررسی لازم بعمل آید بسا از دقایق مهم تاریخی و لطائف و ظرائف فکری و هنری که تا کنون ناگفته و پوشیده مانده از میان آنها کشف گردد. ولی منظور ما از این مقاله فقط معرفی چند نسخه مینیاتورگرانه‌های آن موزه و بیان مختصری از مشخصات آنها به نحو اجمال میباشد.

۱ - در میان نسخ کهن سال این مجموعه سه جلد کتاب منافع الحیوان بختیشوزع موجود است که نسخه نزدیک‌تر بعد ما در اواخر قرن هفتم هجری بامر سلطان محمود غازان‌خان (از ایلخانان مغول) نوشته شده و دارای ۹۴ تصویر است.

۲ - نسخه نفیسی از زیج الغیبه‌کی دارای ۵۰ تصویر است که در زمان الغیبه‌کی و بامر او نوشته شده.

۳ - یک جلد قرآن بخط زیبای ابراهیم سلطان ابن - شاهرخ بن امیر تیمور که تاریخ تحریر آن ۸۳۰ هجری است.

۴ - نسخه‌ی پاکیزه‌ای از کتاب عجایب المخلوقات زکریای



شکل ۱



شکل ۳



شکل ۲

و در زیر تصویر نیز این ابیات حکیم نظامی خوانده میشود :

هر کودکی از امید و از بیم مشغول شده بدرس و تعلیم
 با آن پسران خرد پیوند هم لوح نشسته دختری چند
 هر يك ز قبيله و ز جانشی جمع آمده در ادب سرائی
 قیس هنری بعلم خوانندن . یاقوت لبش بدرفشانندن
 از مزایای دیگر این نسخه تزیینات طلاکوبی جالب توجه
 روی جلد آن است . و یکی دیگر از تصاویر آن دربار خسرو
 با ملازمانش را نشان میدهد . (شکل ۳)

«این نسخه نفیس تا اوایل قرن حاضر در کتابخانه سلطنتی
 ایران بوده است.»

۶ - يك نسخه مینیاتوری کتاب خسرو شیرین که در تاریخ
 ۸۵۱ هجری نوشته شده در یکی از تصاویر آن خسرو سوار

قزوینی که در صفحات آن تذهیب کاری بسیار عالی شده .
 ۵ - از جمله نسخه های متعدد کتاب خمسه نظامی این موزه
 یکی که ممتازتر از دیگران بنظر میرسد نسخه ایست بخط سلطان
 محمد نور خوشنویس بزرگ و مشهور ، تاریخ اتمام کتاب سال
 ۹۳۱ هجری است . و صفحه اول آن (شکل ۱) با تذهیب
 و ترصیع زیبایی مزین گشته است و یکی از ۱۵ صفحه مینیاتورهای
 عالی آن هم مکتب خانه ایست (شکل ۲) که لیلی و مجنون در ایام
 کودکی کنار یکدیگر نشسته و سرگرم فرا گرفتن درس استاد
 هستند . هنر نمای مصور بر کتیبه فراز ایوان این مکتب چنین
 نگاشته :

با معلم گو منده تعلیم بیداد آن پری رو را
 که جز خوی نکو لایق نباشد روی نیکو را

۹ - يك جلد كتاب هفت پيكر (هفت گنبد) حكيم نظامي با تاريخ ۹۸۸ داراي ۵ مينياتور بامضاي بهزاد ميباشد. در يكي از تصاوير آن (بزم بهرام گور شكل ۶) چندين دوشيزه پريچهر مشغول به آببازي هستند .

۱۰ - نسخه مصور ممتازي از ديوان عبدالرحمن جامي كه در سال ۸۸۴ هجري بقلم عبدالكريم از خوشنويسان بزرگ كه بخط نستعليق نوشته شده داراي ۱۶ تصوير عالي منتسب به كمال الدين بهزاد ميباشد ويك تصوير آن (شكل ۷) درويشان را درحالتي كه مشغول به پاي كوبي و دست افشاني هستند نشان ميدهد .

۱۱ - ديوان اميرشيرعلي نوائي بخط سلطان علي مشهدى از خوشنويسان مشهور دربار سلطان حسين ميرزا بايقرا كه در سال ۹۰۵ هجري نوشته شده .

۱۲ و ۱۳ - دو نسخه از مثنوي يوسف زليخاي جامي :



شكل ۴



شكل ۵

يكي از آنها بخط ميرعلي الحسيني و تاريخ ۹۳۰ هجري و نسخه ديگر كه بقلم محمدقوام شيرازي نوشته شده داراي ۴ تصوير ميباشد .

۱۴ - نسخه مصور خوش خط و زيبائي از كتاب بوستان سعدي كه دريكي از تصاوير آن (شكل ۸) پادشاهي درحال گفتگوي با دروايش ديده ميشود .

براسب ايستاده غرق در تماشاي شيرين است كه مشغول شستشوي خود ميباشد . (شكل ۴)

۷ - نسخه گرانبهائي از منطق الطير عطار بتاريخ ۸۸۸ هجري با تصاوير كار بهزاد . (شكل ۵)

۸ - نسخه ديگر خسته نظامي با ۳۰ صفحه مينياتور خوش آب و رنگ كه بسال ۸۵۳ هجري استنساخ شده .



شکل ۷



شکل ۶

۱۹ - نسخه دیگر شاهنامه است که در سال ۷۴۱ هجری برای کتابخانه قوام‌الدین حسن (وزیر شاه شیخ ابواسحق و ممدوح خواجه حافظ شیرازی) با پنج صفحه تصویر ساخته و پرداخته شده. یکی از تصاویر آن جنگ سیاوش با افراسیاب است. ۲۰ - نسخه دیگری که از عهد تیموری است دارای ده صفحه مینیاتور میباشد. ۲۱ - یک نسخه شاهنامه متعلق به نیمه اول قرن نهم هجری که دارای دوازده تصویر کوچک ولی بسیار زیبا و عالی میباشد. و اما از شاهنامه‌های عهد صفوی که در آنجا نگاهداری میشود یک نسخه که تاریخ نگارش آن ۹۹۶ هجری است ۴۰ صفحه مینیاتور دارد. ۲۲ - نسخه دیگری از شاهنامه که در سال ۱۰۱۴ استنساخ شده واجد ۸۵ تصویر بزرگ میباشد.

۱۵ - کتابی موسوم به فتوح الحرمین بخامه محسن لاری دارای ۱۶ تصویر. ۱۶ - نسخه‌ای از کتاب خمسه امیر خسرو دهلوی که در سال ۹۰۹ نوشته شده دارای سه صفحه مینیاتور. ۱۷ - نسخه‌ای مصور از کتاب ظفرنامه با تاریخ ۸۴۰ که در یک تصویر آن (شکل ۹) امیر تیمور را هنگام فتح بغداد نشان میدهد. ۱۸ - چندین نسخه کتاب شاهنامه‌هایی که از دوره مغول تا عهد صفویه نوشته و نقاشی شده که از میان آنها قدیمی‌تر و معروف‌تر از همه شاهنامه (دموت) میباشد که تاریخ استنساخ آن ۷۲۰ هجری است. اما تصاویر این کتاب که از شاهکارهای هنری دنیا بشمار میرود میان چندین موزه و مجموعه‌های هنری پخش گردیده و چند تصویر آن هم در این موزه نگاهداری میشود که یکی از آنها داستان بخاک سپردن اسفندیار است. (شکل ۱۰)



شکل ۹



شکل ۸

بدوره‌های مغول تا پایان صفویه بوده نسخه‌های دیگری هم با مقداری تصاویر و مینیاتورهای مختلف کار نقاشان مشهور ویا غیرمعروف ایران در آن موزه نگاهداری میشود .

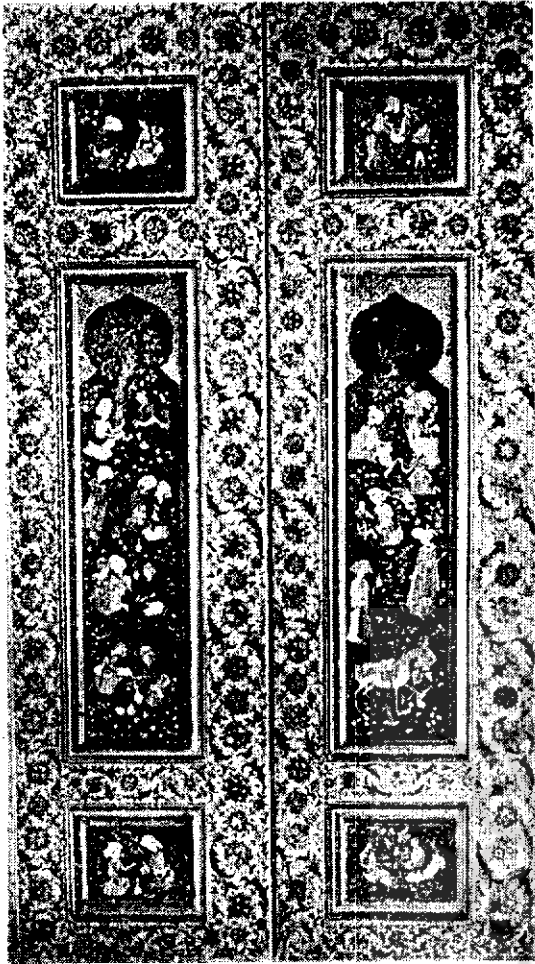
از آنجمله از آثار هنری آقا رضای عباسی کاشانی سواى مینیاتورهای دونسخه شاهنامه‌های سابق‌الذکر چندین تصویر سیاه قلم ویکه صورت نیز از آن استاد زبردست و هنرمند بی‌همتا در آنجا دیده میشود .

از آنجائیکه مزایای فنی و مشخصات هنری و قدرت قلم او در تجسم اندیشه خود و صورت‌گری‌هایش وضع انحصاری و ممتازی را با آثار وی بخشیده که قریب دو قرن سبک دلپذیر او مورد اقتباس و تقلید هنرمندان قرار گرفته است . باضافه خصوصیات دیگری که اکنون مجال ذکر آنها نیست جملگی باعث آن گشته که آقا رضا در میان خاورشناسان بیش از نقاشان

بعقیده کارشناسان چون مناظر طبیعی و صورتها و تصاویر این دونسخه از اصل طبیعت گرفته شده و اوصاف و مشخصات کارهای آقا رضای عباسی را دربر دارد و همزمان با دوره هنرنمایی‌های او هم میباشد بدین جهت منتسب به مکتب نقاشی این استاد بی‌قرینه شمرده شده .

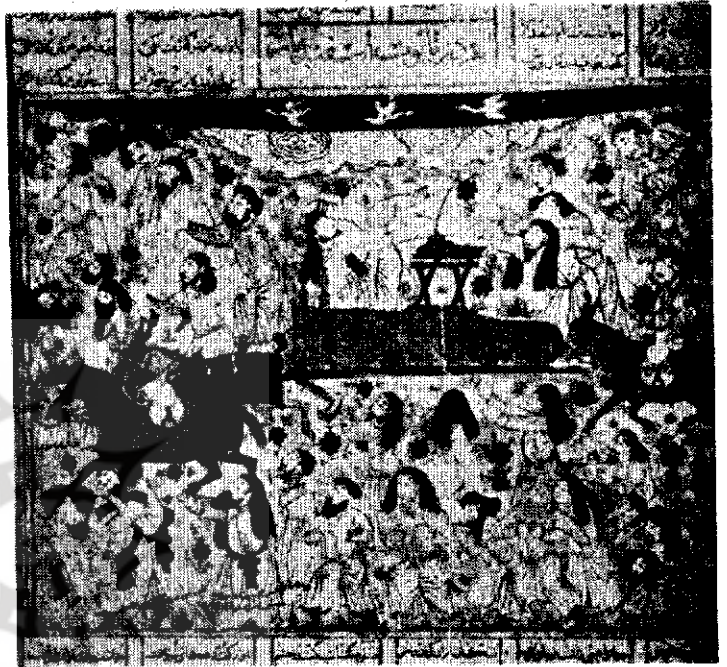
۲۳ - یکی دیگر از آثار متنوع نقاشی‌های دوره صفویه در این موزه (شکل ۱۱) یک جفت در اطاق است که دوروی آن رنگ و نقاشی شده متعلق بکاخ چهل‌ستون اصفهان است . این در با یک جفت دیگر قرینه آن که در موزه ویکتوریا و آلبرت لندن میباشد برای درگاههایی که میان تالار بزرگ کاخ و صف شاه‌نشین جلو آن واقع است ساخته شده و از عنایم غارت شده این بنای تاریخی ایران میباشد .

باید در نظر داشت که علاوه بر کتابهای نامبرده که متعلق



شکل ۱۱

شکل ۱۰



ژوئیه گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
سال هفتم علوم انسانی

بیگانگان را برطرف ساخته و قیافه حقیقی آقا رضای مصور عباسی فرزند مولانا علی اصغر کاشی را کاملاً هویدا و آشکار نمودند. اکنون برای پایان دادن بدین گفتار یادآور میشویم که: توضیح و تشریح موضوعاتیکه باختصار گذشت و بسیاری از خصوصیات و لطائف هنری ناگفته کارهای این هنرمند عالیمقام که مخصوصاً از نظر تاریخ اجتماعی ایران در آن عصر واجد اهمیت شایانی هست نیازمند فرصت دیگر و مقاله جداگانه‌ای میباشد تا یکی از فصول دلکش سرگذشت هنر در این سرزمین و نیروی خلاقه فکر و اندیشه هنرمندانش بخوبی روشن گردد.

دیگر ایران مشهور گردد. اما برای شناسائی شخصیت تاریخی و تشخیص هویت این استاد عالیقدر که شاه عباس بزرگ او را بعنوان (مصور خاصه) مخاطب ساخته و گاهی نیز بوسه بر انگشتان هنرنگارش میزده برخی از خاورشناسان دچار اشتباهاتی شده و بر اثر آن خلط مبحثی پیش آمده بود که نام و نشان آن استاد بی‌قرینه را در زیر پرده‌ای از شک و تردید و ابهام پوشانده و همنام‌هایی مجعول و ساختگی در عالم وهم و خیال برای او آفریده بودند. تا آنکه دانشمندان محقق ایرانی که طبعاً بر موز و لطائف و کنه مبانی فرهنگ و هنر ایران که موارث ملی آنها است آگاه‌تر از دیگرانند با تحقیقات مستدل تاریخی مفصلی اشتباهات